

Main Title: Lumír
Date of Publication of the Item: 28.5.1915
Periodical Item Number: 6
Type of the Document: Periodical Issue
ISSN: 1212-0243
Page Number: 260 - 275

SYSTEM
♦KRAMERIUS♦

Articles of Utilization

The National Library of the Czech Republic offers an access to digitalized documents only for noncommercial, scientific, educational objects, and only for personal needs of users. The part of digital library documents is under the Authors' Act. A user is obliged to abide with the Articles of Utilization by using of the digital library of the NL of the Czech Republic and by copy generating of a section of any digitalized document. The Articles of Utilization have to be a component of every made copy. A next copying of digital library materials by arbitrary way is not possible without a written agreement of the NL of the Czech Republic.

The National Library of the Czech Republic
Klementinum 190
110 00 Praha 1
Czech Republic

kramerius@nkp.cz

přijít, co vybavovala: nutností života, který po nich dál se bude hnát jako před nimi. Který právě tak se požene, v nejmenším nezměněný. Neboť nemožno vystoupit ze služby, již pan Veselý jí opatřil, nemožno přijmout jiného místa — — A možno-li u něho zůstat?

Vše připadalo jí nejasné, podivné, drtící, stácející se ve své neurčitosti v palčivý bod, v jakýsi střed neviditelných kružnic, kolem se řítících, v černou skvrnu, jak půlnoc temnou a přec žhavou ve své chladnosti neznáma.

Zděšená a vyplašená, nechápala v té chvíli ničeho.

Až později — ano, až v době prvních podzimních větrů a raních mrazíků, v čase, kdy nosila nový, pravý persiánový kabátek — počala už poznávati.

Tu teprve uvěřila, že Veselý, kráčeje přes práh kostela s Našou ve svatebních šatech, jistě si řekl: „Dnes není Hyta Hytou. Ale zítra ráno ji naleznu ve skladišti právě takovou, jakou byla stále. Naleznu ji, a — bude nám oběma dobře!“

Cítila, že mnohé bylo zapomenuto, zmírněno či uklidněno; mnohé naopak že stalo se nepostradatelnou součástí života.

Leč vzpomínka na trýzeň oběti nepřipouštěla poznání hříchu.

DR. EDVARD BENEŠ:

VÁLKA A KULTURA.

(Konec.)

Ale vytvořivší se skupina musila stále bojovati dále. Stále vznikala nová nebezpečí a skupiny se spojovaly právě proto, aby snáze nebezpečím vzdorovaly. Proti agressive a nepřátelskému citění vytvářejí se současně city sympatie a altruismu z týchž životních podmínek a příčin. Pouhá instinktivní láska rodičů k dětem a dětí k rodičům a příbuzným nestačila k vytváření stále větších skupin. A ve větší skupině úzký poměr mezi dětmi a rodiči se opakuje: nebezpečí jednoho v boji o život je nebezpečím všech — a tak boj o život, nebezpečí a vyhledávání násilných i jiných prostředků k uchování života nevedlo hned od počátku jen k vytvoření vyšších schopností a inteligence, nýbrž i k vytvoření tak ušlechtilých sociálních citů, jako je sympatie a altruismus a tím přímo i k vytvoření všech těch různých vyspělých a vysokých forem společenského života, jak je známe dnes.

Dále se Steinmetz pokouší vykládati, jak celé určité formy společenského vývoje vznikly na základě války. Otroctví na př. bylo výsledkem válek a při všech svých zlých stránkách přineslo lidstvu výhody: naučilo povinnosti pracovat, učinilo práci produktivnější, vytvořilo řadu zjemněných potřeb a tím vyšší kulturu.* Boj a válka vyžadovaly dále vzdy organisace, pořádku, discipliny — to vše dalo základ pevnému zřízení státnímu, a vime všichni, jak veliký úkol ve vývoji připadl státu. Jak patrně, Steinmetz tu tvrdí, co výše bylo pověděno o Fichteovi. Stejně je třeba zdůrazniti, jak boj ve skupině vytvářel silné společné cítění, bystřil zejména duševní vlastnosti, jak dále vytvářel veliké společenské skupiny, jež nejprve sám z menších skupin srážel v celek a pak od jiných skupin isoloval. Tak vznikaly národní individuality — a ty jsou právě dnes nositeli kultury. Stejně tak vytvořila se prý různá náboženství, neboť první boje primitivních i pozdějších společností byly boje náboženské. Steinmetz pokouší se dokázati všecko toto na příkladech historických. A závěr jeho pak zní: „Co by se bylo mohlo vyvinouti bez boje z onoho původního zbabělého, sebe neudržujícího, výše se nesnažícího tvora? Proti lidem útoků by se byl neodvážil, proti zvířatům by se byl nehájil, stromy byly by zůstaly na věčné časy jeho útočištěm!“** — „Člověk, tak jak byl, musil se chopiti násilí, musil si vynutiti své postavení, musil naprosto nezbytně vésti válku a právě tím musil se vyzdvihnouti k vyšší mravnosti. Nevyvolil si to původní člověk sám, právě tak jako my dnes si tento vývoj nevolíme, neboť kultura není jeho zálibou, nýbrž jeho osudem.“***

15. Ještě rozhodněji a výrazněji formuluje toto stanovisko Othmar Spann: „Užití násilí není v dnešním našem životě naprosto něco ojedinělého. Obstrukce, oposice, klam, podvod, lest, uplatnění práva pomocí násilných prostředků jsou jevy násilí. Nejdůležitější však je, že ona zásada, jež ovládá veškeren náš hospodářský a společenský život, volná soutěž — der freie Wettbewerb — vyhraňuje se v ryzí násilí. — Konec konců jest to jen rozdíl ve formě, vyhladovuje-li se pevnost anebo hospodářský konkurent.“†

Žádná společnost dle Spanna nedávala násilí tolik místa jako naše; a jako dnešní naše společnost po všech stránkách spočívá

* O. c. str. 28. — Stejně píše dr. L. M. Hartmann, Der Krieg in der Weltgeschichte, str. 8.

** O. c., str. 43.

*** O. c. str. 45.

† O. c., str. 14.

na násilí, tak podklad všeho žití společenského vždy byl jen násilí. A proto sociologicky vyspělé myšlení nikdy nedojde k závěru, že by se společnost mohla pro dnešek a pro dohlednou budoucnost obejít bez války. Neboť vidí zde při činnosti síly, které i jinak život člověka zcela určují a zároveň jsou co nejužší spojeny s podstatou lidské přirozenosti, která vždy staví vedle lásky také nenávisť a vedle pokory také nezadržitelnou snahu po panování a vypětí.“*

A Spann ukazuje, jak organisované násilí, jímž je válka, má veliké funkce sociální: je nástrojem mezinárodního vývoje, orgánem, který uspišuje kroky vývoje, formou, v níž se proti sobě staví státy, národy, kulturní okruhy — je jedním slovem nositelkou vývoje — *Entwicklungsträger*. Jsou ovšem války, které nemusí vždy sloužiti tomuto cíli, ale právě války jsou vždy války vedené mezi vyššími a nižšími rasami a tudíž vždy konají tuto svou velkou funkci.

Spann k tomu dodává své teorie sociologické: vychází z teorií organicistických, válku vede vždy společnost jako celek, který je stejným organismem a jedincem jako kterýkoli jiný organism a je hnán tudíž týmiž biologickými principy.

16. K proslaveným zastáncům těchto teorií, jež své nejlepší representanty našli většinou mezi mysliteli a spisovateli i politiky německými, náleží ještě známý německý generál Bernhardt se svou knihou, vyšlou nedlouho před válkou dnešní, hájící ideu preventivní války Německa a rozšířenou ohromně v Anglii a Americe: *Deutschland und der nächste Krieg*. Stejně se Steimetzem a se Spannem kromě věcí uvedených dokazuje ještě, on i jiní,** jaké veliké kulturní hodnoty vytváří válka v životě společenském: vytváří obětavost, jednotu, vnitřní mravní sílu, dává mysliti intensivně na veliké a poslední věci člověka, vytváří heroism, sociální soucitění; z lidí, již si byli vzdáleni, vytváří milionové těleso jednotně bijících srdcí, jež jako lavina dovede zavaliti vše, co v cestu se mu postaví. Osvobozuje od mělkosti a malichernosti a vyzdvihuje tak celý sociální život určité společnosti k úrovni, již nikdy nemohl dosíci, vyvolává ohromné a neznámé sociální síly k životu, o nichž nikdo ani nesnil.***

17. Proti všem těmto vztahům války ke kultuře a velkým příznivým vlivům jejím na kulturu, stojí ovšem škody, jež válka

* O. c., str. 15.

** Na př. Gustav Steffen, *Krieg und Kultur*, Jena 1915.

*** Steffen, o. c., str. 25.

kultuře v tomto smyslu pojaté působí. Všichni tito autoři berou v úvahu škody hospodářské, škody z obětí lidských životů, škody mravní — neboť válka vedle lásky, sebeobětování, sociální soudržnosti rozpoutává nenávisť, egoism, zvířecké city, hrubost a nelítostnost a celou řadu jiných vlastností. To vše proti výhodám není prý takové, aby velikou cenu války zeslabovalo. A všichni ti autoři vypočítávají zejména příklady historické, z nichž má být patrné, jak vždy války způsobily pokrok kulturní, hospodářský a mravní.

18. Proti celé této teorii a filosofii války lze namítati tolik, že zbývá z toho na konec skutečně jen pouhá teorie, mající velmi málo společného se skutečností.

Především je zcela nesprávný sociologický podklad, ze kterého se vychází. Pro dnešní sociology a filosofy dějin není sporným, že se nedá přijmouti ani sociální darwinism, ani organicism. Darwinovy teorie byly v novější době značně omezeny i v biologii samotné. V dějství sociálním však nastupují zcela jiné podmínky nežli teorie ta předpokládá pro biologii,* dále dá se uplatnit jen na fyziologickou stránku lidského vývoje a jen na nejprimitivnější stadia společenského vývoje — t. j. tam, kde převládají skutečně více síly mechanické a kde lidské uvědomění a vůle nemění v tak značné míře podmínky všeho sociálního života jako ve společnosti naší. Ale v celku biologické zákony na dějství sociální převést nelze, psychologická kausalita je zcela jiného rázu a proto všechny tyto úvahy jsou jen nepřesné analogie. Odmítnutí teorie organicistické, jež činí analogii mezi organismem společenským a biologickým, pak lze zcela rozhodně provést právě zdůrazněním známé zásady *comparatio non est ratio*, což pak platí i pro sociální darwinism, i pro organicism. Pro dnešní sociologii, která vidí v dějství sociálním zcela zvláštní sféru a fakta *sui generis*, jsou dnes tyto věci jasně a definitivně rozřešeny.

19. To platí tedy o teoriích těchto s hlediska teoretické sociologie. S hlediska teoretického, ale také praktického lze dále ukázati na toto: je dnes nesmírně těžko se odvážiti tvrzení, že boj je ženoucím prvkem vývoje a že hraje v dějství sociálním první a rozhodnou roli. Právě teorie opačné se vytvořily. Tak na př. známý sociolog americký Fr. H. Giddings píše:** „Civilisovaný člověk narazil na dva důležité objevy: předně, že vzájemná pomoc „mu-

* Viz Bernheim, o. c., str. 720.

** V článku „The Larger Meanings of War“ v americké revui *Survey* ze dne 7. list. 1914.

tual aid“ je důležitějším faktorem v boji o existenci nežli dráp a pěst; a za druhé, že vzájemná pomoc je možna jen mezi lidmi, kteří si dovedou návzájem důvěřovat, říci si pravdu a dodržovati dané slovo...“ A jsou známy názory Kropotkinovy, vyložené v jeho cenném spise *Mutual aid, a factor of evolution*, v němž proti sociálnímu darwinismu staví sociální mutualism a vidí v socialitě, v míru, lásce, sympatii a dobrotě daleko silnější prvky vývoje nežli v boji o život. G. Steffen* dobře ukazuje, že „mutual aid“ u Kropotkina může býti stejné zevšeobecnění jako „strugle for life“ u Darwina a že složitost sociálního dějství to nevystihuje.

20. Je tomu, zdá se nám, skutečně tak. A daleko správněji vystihuje skutečnost Masaryk, když říká, že život není jen samým bojem, že lidé všech tříd cítí také svou vzájemnost, že je mezi třídami a lidmi pocitu lidskosti více, nežli různí materialisté nám namlouvají, a že vzájemný poměr lidí a tříd do značné míry je spravován také rozumem.** A stejně to vyjadřuje ve své krátké studii o válce dr. Ludo M. Hartmann,**^{***} že mezi oběma těmi proudy, z nichž jeden druhý podmiňuje, mezi bojem a vzájemnou pomocí, mezi bojem a mírem, se pohybuje historie lidstva, a že víra i naděje nás všech je, že historie ta blíží se jednomu z těchto prvků ve svém nekonečném vývoji, totiž věčnému míru.

Nemůže býti pochyby o tom, že slepý boj, slepé narážení sil na sebe není a nikdy snad v plné míře nebylo principem vývoje společenského. Ale už ten fakt, který se nedá umlčet a nepřiznat, že společenské dění je čím dále tím více ovládáno rozumově, že lidská vůle nabývá čím dále tím rozsáhlejší sféry činnosti a vlivu, a tím ony citové prvky, jako jsou láska, sympatie, dobrota, přicházejí více k slovu — už to a priori zeslabuje a přímo odmítá ono zásadní tvrzení, že boj a válka je jediným podstatným prvkem vývoje a tím nositelem kultury.

Nemůžeme popřít, že boj tu je, nemůžeme popřít, že pro vývoj k dnešnímu stadiu civilisace mnoho přispěl — ale nemůžeme také připustit, že je jediným a nejdůležitějším prvkem vývoje, a tím zároveň válku jako určitý fenomen sociální zásadně pro všechny časy a pro všechny doby ospravedlniti absolutně. I zde docházíme k témuž závěru jako dříve: válka se absolutně ospra-

* O. c. str. 118.

** Sociální otázka, str. 193. — Skutečně jde tu v podstatě o spor materialismu a mechanismu se spiritualismem a finalismem.

**^{***} Der Krieg in der Weltgeschichte, Vídeň 1914, str. 6.

vedlniti nebo odsouditi nedá. Lze jen odůvodňovati a hájiti nebo odsuzovati tu a onu určitou válku.

21. K tomu však ještě několik dalších poznámek. Tato filosofie války mluví o válce jako nositelce kultury, jako ženoucí síle kulturního vývoje. Co jí však znamená „kultura“? To je otázka rozhodující, neboť dle toho jednak můžeme zase celou teorii tu oceniti, jednak se dostáváme k onomu třetímu a poslednímu pojetí problému v á l k a a k u l t u r a.

Pod pojmem kultura rozumí tato filosofie války něco v podstatě velmi blízkého pojmu kultury u pacifistů, ale s celou řadou nových nuancí a nových známek. Především směšuje úplně pojem kultury a civilisace; dále to, co bylo nazváno výše civilisací, nabývá tu význačnějšího místa a tím mravní všelidské hodnoty, jež tam měly převahu, v tomto pojmu kultury velice ustupují do pozadí. A tak zde kultura je souhrn právních, politických, hospodářských, uměleckých, vědeckých i náboženských institucí, zvyků a projevů určitého národa nebo určité omezené společnosti (to dlužno proti pojetí u pacifistů zdůrazniti!) s pozadím technické vyspělosti při ukojování jednotlivých potřeb v jednotlivých oborech.

A o t u t e c h n i c k o u (civilisační!) stránku „kultury“ jde této filosofii války. Jako kultura u pacifistů zdůrazňuje stránku m r a v n í, tak kultura těchto autorů zdůrazňuje více t e c h n i c k é (vyjma Fichteho, jemuž vospívání v těchto směrech splývá v jedno se zdokonalováním mravním a sociálním vůbec). Snad by tito autoři byli blíže pravdě, kdyby mluvili o válce jako ženoucím prvku vývoje v ů b e c, nikoli vývoje kulturního. V tom by však nebylo hodnocení války — neboť cítí, že těžko by bylo hájit názor: vývoj pro vývoj, a tím i válku jako nositele vývoje, jako orgán vývoje, t. j. p o u h é h o d ě n í. Proto zdůrazňují boj jako nástroj k vývoji kulturnímu, t. j. vyššímu stadiu vývoje, a to vyšší stadium měří se především technicky, vnějšně, civilisačně. Jsou v tom ovšem zahrnuty i všechny výzkumy vědecké, všechno zdokonalení na poli duševní práce vyšší stadium inteligence — ale právě, že je to pojato na rozdíl od všelidské kultury pacifistické t e c h n i c k y, v o m e z e n é u r č í t é s p o l e č n o s t i s t á t n í a n á r o d n í, je to vnější, povrchní, nehluboké, poněvadž vysokými mravními ideály všelidskými neposvěcené a přijatelnou teorií filosofie dějin nezdůvodněné.

V pojetí tom je dále obsaženo hodnocení této kultury. Ale hodnocení to je ryze k v a n t i t a t i v n í. Jde jim o v y š š í i n t e l i -

genci, ne inteligenci zúrodněnou vyšším všelidským pojetím mravním, jde jim o vyšší organizaci státní, právní, hospodářskou, vědeckou t. j. vyšší technicky, lépe fungující, větší kvantum práce produkující, větší kvantum potřeb ukojující. To všelidské, mravní, jež by toto hodnocení posvětilo, zde schází. Kdesi v pozadí tohoto pojetí lze vycitovati materialistickou filosofii dějin.

22. A z tohoto pojmu a z těchto předpokladů pak vycházejí dva další závěry, které přímo vyjadřují ono zmíněné třetí pojetí problému válka a kultura:

a) Pro autory tyto každá válka musí býti vždy zápasem dvou různých kultur.

b) Aby odůvodnili tu neb onu válku a ospravedlnili ji pro určitý národ a stát, pokoušejí se vpraviti to mravní posvěcení a ty všelidské ideály do určité, jedné kultury národní, dokazující, že ta a ta kultura je nejvyšším stadiem, k němuž lidstvo dosud vůbec dospělo, že ten a ten národ, dospěv k tomuto nejvyššímu stadiu, zosobňuje lidstvo vůbec a pracuje i zachraňuje v této válce ne sebe, nýbrž lidstvo a nejdražší jeho statky vůbec.

Jinými slovy: tito učenci dojdou svou zvláštní logikou k velmi zajímavé metafysice: válka slouží vývoji kulturnímu. Je to vždy boj kultury nižší s kulturou vyšší. Boj ten je oprávněný, neboť národ s vyšší kulturou bojuje tu ne pro sebe, nýbrž pro celé lidstvo. Je pro celé lidstvo s prospěchem, aby nižší kultura padla pod nátlakem kultury vyšší. Při tom kriterium pojmu vyšší a nižší je vyspělost především technická a kvantitativní, a tomuto nedostatečnému kriteriu dává se pak vyšší posvěcení tím, že se prohlásí, že národ technicky a kvantitativně výše stojící, tím samým, že těmito věcmi stojí výše, stojí vůbec k posledním cílům, lidstva výše; vytvoří se tak teorie o národním aristokratismu a odůvodňuje se ovládnutí jednoho národa druhým. Tím se chce dáti mravní všelidské posvěcení boji jednoho národa proti druhému.

23. Dokladů pro toto pojetí vztahu války a kultury máme řadu. Treitschke na př. píše: „Žádný národ nebyl s to tak jako náš shrnouti všechny prvky kultury, zmocniti se jich a v hloubce svého vlastního ducha dále je zpracovávati, a tím lidstvu poskytovat bohatší dary nežli od něho přijal. Tak obohacoval poklad předaného evropského vzdělání stále novými samostatnými ideami a ideály a získal tím ve velikém společenství kulturních národů místo které by jinak nikdo nedovedl vyplniti.“ *

* Viz Steffen, o. c.

Zajímavě se v tomto smyslu vyjádřil známý filosof R u d o l f E u c k e n: „Naše kultura má svůj základ ve všech dobrých silách lidské duše, nikoli jen duševní jednostrannosti. Vedle francouzské kultury formy a anglické kultury prospěchu stojí německá kultura celistvosti. Právě tak jistě jako vládne rozum ve všem bytí, stejně tak nemůže tato vnitřní hluboká kultura zaniknouti. A jest naším úkolem chrániti ji.“

A konečně charakteristicky vyjadřuje se professor W. R e i n* z Jeny: „Národové, kteří dovedou vůbec oceňovati duševní kulturu, vědí, co znamená Německo pro lidstvo: je srdcem Evropy... Zabte toto srdce a lidstvo bude toho později hořce litovati. Bojujeme dnes nejen o zachování svého bytí, nýbrž o nejvyšší statky lidstva, za jejichž správce a uchovatele se pokládáme. Není to nějaké nadnášení se nad jiné, nýbrž pevná naše víra.“

S tím musíme srovnati výroky některých jiných význačných lidí, abychom si uvědomili, v čem pak spočívá zde onen problém a vztah války a kultury. Zde se jedna kultura vyzdvihuje výše nežli kultury jiné, cení a hodnotí se dle určitých názorů a citění. S tím souvisí především tvrzení — jinak do veliké míry správné — že každá válka je bojem kultur, jak píše na př. S p a n n.** S tím dále souvisí řada oněch projevů, jež pojímají dnešní válku jako boj kultury středoevropské s barbarstvím a kulturou východní a vyvozují z toho zároveň hodnocení tohoto boje.

Tak na př. píše A d o l f v o n H a r n a c k:*** „Ale nyní vystupuje proti naší kultuře, spočívající na třech sloupech: osobnosti, povinnosti obětovati vše za ideály, práva a organisace — nyní vystupuje tu před mými zraky nová kultura, kultura hordy, která je ovládána patriarchálně, kultura nepořádku, který je shrnut dohromady a držen od despotů, byzantinská, mongolsko-moskovitká kultura... Tato kultura nemohla snést už světla 18. století, ještě méně světla 19. století, a nyní ve století 20. vyrazila a ohrožuje nás — tato kultura neorganisované masy asijské... Národové Evropy, chraňte své nejdražší statky!“

A dále praví týž autor: „Padneme-li, před čímž kéž nás bůh a naše silné ramě ochrání, pak padá s námi všechna vyšší kultura v našem díle světa do hrobu, za jejíž obránce byli jsme povoláni... Velká Británie jde s Ruskem proti Německu, čímž strhává

* V listě D e r T a g z 18. dubna. Viz také S t e f f e n, o. c. str. 21.

** S p a n n, o. c. str. 19.

*** Internationale Monatschrift für Wissenschaft, Kunst und Technik, 1914, č. 1.

hráz, která chránila západní Evropu a její kulturu před pískem z pouště asijské nekultury Ruska a panslavismu . . .“

Podobně mluví i známý německý historik *Karel Lamprecht*, jenž konstruuje teorii o středoevropské kultuře, k níž náležejí prý Němci a latinští Slované: Dnešní válka jeví se jako poslední boj Germanstva a latinského Slovanstva proti vnikajícímu východnímu barbarství, a jediná přímá linie jde od bojů proti Hunům, Maďarům a Turkům až ke dnešním, právě se rozvíjejícím událostem.“*

Podobně ukazuje v *Deutsche Arbeit* r. 1914—15 č. 1. *F. Jesser*, že Německu připadla čestná role chrániti evropskou plnou kulturu před poloasijskou kulturou ruskou. A na jiném místě říká, že vítězství Německa bude vítězstvím středoevropské kultury, jejíž prvky sice pocházejí od mnohých národů, ale ráz a charakter do dávají jí Němci.

24. Tak a podobně mluví se o boji dnešním a o boji kultur. Není pochyby o tom, že dnešní boj je bojem kultur — ale toto zvláštní pojetí kulturního boje, v němž se určitým způsobem hodnotí kultura jedna a znehodnocuje druhá, kde se dává na jevo, že jedna kultura bojuje pro celé lidstvo a druhá proti němu — toto hodnocení a pojetí lze sociologicky a přesně vědecky těžko dokázati. S hlediska vědeckého, s hlediska sociologie názory tyto jsou neudržitelné. S hlediska politického, jde-li o získání určitých cílů politických — je ovšem možno tyto názory hlásati. Tu však vystupují tito učenci jako politikové a nikoli jako vědci. Vědecky přijmouti to nelze jednak proto, že pojem kultury třeba chápat zcela jinak než zde je pojat, jednak je zde kultura při srovnávání Německa a Ruska hodnocena v takovém smyslu, v jakém se nikdy hodnotiti nedá.

Kultura se zde hodnotí především podle projevů kultury hmotné a vnější, kvantitativně: dle množství blahobytu hospodářského, jež na jedince v Rusku a Německu připadne, dle množství dopravních prostředků, vystavěných silnic a železnic, průplavů a kanalisovaných řek, dle dokonalé organizace městské a obecní, dle počtu používaných automobilů, tramwayí, napsaných dopisů, vydávaných listů a natištěných knih. To všecko však není ještě kultura a zejména není to znakem „vyšší“ kultury. Technické a kvantitativní kritérium kultury prostě nestačí. Tím dá se sice částečně hodnotiti kultura t. zv. hmotná, ale jak hodnotiti kulturu duševní?

* *Karl Lamprecht*, *Deutsche Arbeit* 1914.

Jak máme postaviti proti sobě Götha a Dostojevského, Huga, Byrona, Puškina a Schillera, Böcklina a Rjepina, hudbu německou, francouzskou a ruskou, Rousseaua a Kanta, Bergsona a Wundta, Tolstého a Nietzscheho? Jaké zde najdeme kritérium, a jak vůbec můžeme se jen odvážit říci jediné slovo rozsudku o „vyšší“ nebo „nižší“ kultuře zde, kde mohou v nejkrajnějším případě rozhodovati jen a jen osobní sklony, sympatie, výchova dřívější, individuální založení a vůbec jen city?

Projevy duševní kultury jsou nejdokonalejšími projevy lidství. A dá se vůbec tak primitivně, počtářsky, materialisticky vyměřovat to, co vytryskuje z nehlubší podstaty lidského bytí, co je projevem té neopakující se jedinečnosti, jež se jeví v každém opravdovém díle lidské duševní tvořivosti, co je krátce nejvlastnějším projevem lidství vůbec? Dá se vůbec takto posuzovati lidství?

Všecka tato kultura duševní je něco jedinečného a neopakujícího se, krajně individuálního a svého. A kde máme vůbec kritéria pro soud mezi těmito projevy?

Nemáme kritéria a nemáme tudíž ani vyšších kultur. Jsou, jak už bylo řečeno, všechny stejně hodnotné, ale jsou zároveň všechny kvalitativně jiné, rozdílné.

Proti tomu stanovisko první, jež citovanými učenci je hájeno, je stanovisko národního aristokratismu, jenž dává právo jedné kultuře eventuálně ničit kulturu druhou, nebo aspoň nedovoluje jí se dostatečně rozvíjeti. Nemá té neomezené úcty a respektu k individualitě národní vůbec, nemá respektu před národní kulturou. Kultura určitého národa má tu nárok na místo privilegované — ve jménu pokroku všeho lidstva vůbec.

25. Správná filosofie dějin musí však vidět v každém projevu lidské individuality, v každém projevu lidství součást všeho toho, co všesvětový řád anebo Prozřetelnost člověku dala na jeho cestu životem. Správně pochopený individualism, jenž vidí v lidské individualitě nejvyšší statek, jaký vůbec kdy jsme měli a znali, přenáší svou filosofii dějin v život individualit národních: chce žít sám a dává žít jiným jejich svérázným, samobytným, vlastním životem národním. A každý projev národního života jen obohacuje tu velikou plnost života vůbec, jež je ve všech individuích a ve všech národních individualitách projevem téhož velikého Neznáma, téhož Absolutna, k němuž spějí jedinci a k němuž spějí i národové a celé lidstvo.

A sahat tedy na projevy života národních individualit je stejně hříšné a ničemné, jako sahat na život kteréhokoli jedince. Stavět

se v cestu národním kulturám, ničit je a zabraňovati jim žiti, je největším hříchem na lidstvu, jaký vůbec lidská společnost může znáti.

Taková musí býti naše filosofie dějin.

26. Tím vším je nám dána odpověď na několik podstatných otázek:

Ano, boj dnešní je boj kultur, neboť dnes bojují proti sobě především vyhraněně národnostní státy, to znamená státy (Anglie, Francie, Německo; také Turecko i Rakousko, neboť ty také přes svou různorodost reprezentují převážně jednu kulturu anebo dávají přednost jedné národní kultuře) s určitými národními kulturami. Bojují především o své hospodářské postavení, které právě je podkladem další expance kulturní, dalšího rozšíření sféry práce na poli kulturním. Udrží-li Němci Belgii a Polsko, bude rozšířena nejen jejich politická a hospodářská moc, ale i ta t. zv. kultura duševní dnešního Německa (věda, literatura, umění, filosofie, prvky náboženské) nabude nového okruhu svého vlivu a působnosti, a tak určitá národní kultura hmotná i duševní nabude převahy tam, kde dříve jí neměla. Dobudou-li Rusové Dardanel, objeví se tu na nové veliké sféře nejen jejich vliv hospodářský a politický, ale i náboženský, vědecký, umělecký — vůbec duševně kulturní.

Všecky boje v dnešní světové válce, jež jsou především boji o uplatnění se určitých vyhraněně národnostních států, jsou boje kultur — jak ostatně plyne nutně už z pojmu kultury, výše již vymezeného. Tu zejména jasně to vyplývá z úlohy, již hrají zde národy malé a nesvobodné nebo nesjednocené. Jejich strašný osud v dnešní válce, jejich zoufalé pokusy udržeti se proti úžasnému požáru, jejich úzkost a strach, že převalí se na ně celá ta hrozná lavina a rozdrtí je — to všecko je úzkost a strach o národní samobytnost, čili národní hmotnou i duševní kulturu.

27. Další věc, jež nám z úvah těch plyne: Nejde v dnešní válce o boj mezi kulturou východní a západní, barbarskou a německou, středoevropskou a východní atd. Všecky tyto pojmy jsou jen nejasné a nepřesné generalisace. Jsou jen kultury národní. Není boj mezi kulturou východní a středoevropskou, hlavně už proto, že bojují zde Turci s Němci společně a jejich kultury národní jsou přece naprosto odchýlné; mimo to pojem kultury středoevropské by dle vymezení na př. Lamprechtova pojímal v sobě tak disparátní živly, jako je

kultura německá, polská, česká, maďarská, chorvatská — to vše sloučit pod jeden pojem prostě nelze. Středoevropské kultury není. Národní kultury jsou něco naprosto kvalitativně odchylného a jsou tudíž v principu francouzská a anglická kultura právě tak rozdílny, jako kultura francouzská a ruská. Jestliže se první dvě nazývají na rozdíl od ruské kulturou západní, nedotýká se to nijak kvalitativního rázu obou, nýbrž je to jen pohodlný výraz, mající naznačiti společné různosti obou těchto kultur národních od hmotné i duševní kultury ruské.

A jestliže jsou určité shodnosti a podobnosti mezi kulturou anglickou a francouzskou naproti kultuře ruské, neznamena to sociologicky vytvoření nové nějaké kultury „západní“, nýbrž je to jen výrazem toho fakta, že obě ty sféry národní kultury ve vývoji historickém velmi silně na sebe navzájem působily. Při tom však vždy můžeme pozorovati při důkladnějším zkoumání, že jeden a týž jev, zdánlivě stejný v obou sférách kulturních, dostává vždy svůj speciální, ryze národní ráz francouzský nebo anglický, zabarvení a přiosvětlení takové, aby zapadl do celkového života ostatního. A toto zabarvení a zaostření je právě zase výrazem oné národní individuálnosti, oné nenapodobitelné a nikde již se nevyskytující jedinečnosti, jež je vlastní vždy každému určitému národu.

Toto zabarvení u projevu ze života francouzského, byť se tu jednalo o nuanci nejnepatrnější, je kvalitativně pořád naprosto odchylné od všech podobných jiných projevů z kultury anglické, stejně tak kvalitativně rozdílné jako sebe větší a křiklavější různosti mezi projevy kultury na př. ruské a anglické. Principiálně je to totéž, neboť jde zde o kvalitativní různost v obou případech totožnou. Je snad možno říci, jak už bylo výše pověděno, že existují kultury bližší a vzdálenější; ale konec konců v podstatě kvalitativně jsou vždy tyto kultury navzájem naprosto odchylné. Proto, jak už bylo řečeno, panslavism, pangermanism, panlatinism nemohou znamenati nikdy nic více nežli touhy po bližším kulturním styku, po vzájemném vyměňování a vlivu kultur, za tím účelem, aby byly tyto nové vlivy domácím prostředím zúrodněny, zpracovány a vytvořeno z nich něco, co pak je zase už ryze národní, a co by jen národní kulturu obohatilo o nové projevy a výrazy jednoho a téhož ducha. Proto v panlatinismu Ital a Francouz musil zůstatí vždy svým, proto ani vztah Čecha, Poláka, Rusa, Srba, Bulhara nikdy by nemohl býti jiný, nežli zdůrazňování jejich kulturní samobytnosti a národní individuality — i kdyby jejich styky byly sebe užší. Proto také mluvíti o středoevropské kultuře

a jejím boji proti barbarské kultuře východní je největší sociologický nesmysl, jaký v dnešní válce byl vůbec vysloven.

V dnešní válce bojuje se o sféry vlivu jen a jen kultury národní.

28. Konečně třetí důležitý závěr: v této válce nebojuje žádný národ a stát o zájmy všeho lidstva v tom smyslu, že by bojoval proti návalům a útokům „nižší“ kultury, „barbarské“ kultury atd. Bojují proti sobě prostě kultury — a nic více. A bojují naproti tomu všechny ty národy v zájmu lidstva, pokud ochraňují sebe před zánikem, pokud chrání své kultury před útokem národů a států jiných, pokud boj jejich je bojem o záchranu národní kultury hmotné i duševní. A bojují konečně ty národy pro statky všelidské, pokud bojují ne pro rozpětí svého vlivu národního, nýbrž pro záchranu kultury jiného ohroženého národa.

Je pro nás vedlejší důkaz, na které straně se bojuje takový boj. Je známo, že obě strany snaží se dokazovati, že každá z nich vede právě tento obranný boj své kultury a tím se snaží svou válku ospravedlniti. Na to nestranně odpoví jedinou historie. A je známo, že také obě strany se snaží dokazovati, že ony jsou ty pravé ochránkyně kultur jiných menších, utlačovaných národů. To týká se jak vztahu Ruska k Finům, Polákům a Židům, tak i Německa k Dánům, Polákům, Francouzům a Belgičanům, tak Anglie a Belgie, I na to může odpověděti teprve historie, neboť ta ukáže, co z tvrzení a slibů všech těchto velikých národů a států bude uskutečněno a jak jednotlivé kultury národní budou chráněny anebo válkou osvobozeny v té či oné míře.

*

29. S těchto hledisek bude jednou válka tato odsouzena nebo ospravedlněna, s těchto hledisek řekne jednou historie, na čí straně bylo právo.

Tak ryze vědecky a sociologicky zkoumáno, je možno zodpověděti problém a vztah války a kultury.

A závěr pro filosofii války je nám dán pak takto: Válka, násilí, revoluce je oprávněná a spravedlivá — a nejen to, naopak daleko více: je povinností každého tehdy, sahá-li se opravdu na duševní i hmotnou kulturu jeho národa.

ARNE NOVÁK:

DOJMY A MEDITACE NAD LYRIKOU ADOLFA HEYDUKA.

(Psáno k osmdesátým zrozeninám básníkovým.)

Mezi Nerudovými zimními motivy, kde tvrdou a pevnou rukou váží Samota a Nemoc guirlandy z černých macešek a kde se zkamenělým úsměvem Zima a Smrt vjíjí bílé kytice z narcisků. kvílí v trojím lyrickém výkřiku bolestné poznání o rozdílu mezi písňovým výtryskem kypivého mladého srdce a mezi unavenou melodií starcovou. Nejkratší a nejméně stilisovaná z těchto tří básní volá přímo k osudu, aby ušetřil pěvce kletby stárnutí: není, praví resignovaný padesátník, smutnějšího vědomí, než musí-li čísti básník z útrpného pohledu svých posluchačů, že ztrácí hlas a že navždy pozbyl štěstí resonance.

Podobá se, že na Nerudově pokolení byla příliš vrchovatě naplněna tato prosba, temenící z trpkého odevzdání churavcova a z nelitostné, ba nespravedlivé obžaloby přísného autokritika. Melodický básník temných nocí a jasného soucitu, Rudolf Mayer, odešel před vlastním rozpukem svého bohatého i jemného nadání. Prudký Václav Šolc, v jehož nevelké knížce jest nashromážděno tolik mladého mistrovství, zmařil sám svůj vývoj právě tehdy, kdy nesl se za novými možnostmi české lyriky i epiky. Několik kroků před dubovým prahem zralé mužnosti umírají také Gustav Pflieger a Vítězslav Hálek, a právě na nejlepších kusech knihy „V přírodě“, na řadě Hálkových povídek i na „Paní fabrikantové“ lze změřiti dosah předčasného jich odchodu: čím mohli se oba státi našemu umění, až by byli zcela ovládli kázní skutečnosti i formy mlhu citovosti a neurovnanou improvisaci! A Jan Neruda sám? Dostalo se mu sice složité a vzestupné cesty vývoje — nebyla to však dojísta ona „cesta dlouhá, dlouhá“, o níž mluví osmý motiv zimní. Vzdálil se značně od mladistvého svého východiska, ale poslední jeho díla slibují přece postup další: nikdo z nás nedovede ozeleti, že „Zpěvy páteční“ zůstaly zlomkem tak skrovným, a leckdo mezi námi zatoužil po pátém cyklu „Prostých motivů“, v němž přes propasti zastřené parami záporného pesimismu zklenula pravá Nerudovská moudrost a dobrota lyrické mosty kladu a víry.

Jediný básník této generace byl vyňat z krutého pravidla předčasného odchodu — Adolf Heyduk. Směl vypěti vše, co život dává: citový vzruch mladosti, mímou a slunnou pohodu mužných roků i křehnoucí melancholii stáří. Směl změřiti plnost svého osudu dvěma způsoby, jichž zřídka jest popřáno užiti jednomu a témuž